EINLADUNG

zur

feierlichen Eröffnung

der

neuorganisirten

Aargauischen Cantonsschule

am 28. April 1836.

Ausgegeben

von dem gegenwärtigen Rector der Cantonsschule,

Dr. CARL FR. SCHNITZER, Prof.

Inest Quæstionum Ciceronianarum Particula prima.

AARAU 1836.

Gedruckt bei GOTTL. FRIEDR. BECK.

1836

IV. Disciplin.

Jeder Cantonsschüler legt bei seinem Eintritt in die Hand des Rectors und der Lehrer das Gelübde ab, nachfolgende Bestimmungen der Statuten treulich und gewissenhaft zu beobachten:

1) Seinen Lehrern und Vorgesetzten Achtung und Folgsamkeit zu beweisen.

2) Die ihm angewiesenen Lehrstunden pünktlich zu besuchen, und ohne besondere Erlaubniss oder im Fall von Krankheit ohne Anzeige und schriftliche Entschuldigung keine zu versäumen.

3) Seine Zeit nicht an nutzlose, von einem Lehrer ihm abgerathene Lectüre oder ähnliche Beschäftigungen zu verschwenden.

4) Aller Orten sich ruhig, anständig und, wie es die Ehre eines Cantonsschülers erfordert, zu betragen.

5) Den Besuch aller Caffee- und Wirthshäuser, so wie das Tabakrauchen und das Spielen um Geld zu unterlassen.

6) Den öffentlichen Gottesdienst fleissig zu besuchen.

Quæstionum Ciceronianarum Particula prima.

Magna hoc tempore est hominum antiquis literis eruditorum contentio inquirentium veram uniuscujusque libri veteris originem atque auctoritatem. Hoc genus in Cicerone felicissime auspicatus est F. A. Wolfius, clarissimus ille philologorum princeps, qui quum orationes istas quatuor, a Marklandio addubitatas („pro domo, post reditum in Senatu, ad Quirites, de haruspicum responsis"), et brevi postea quintam, quæ pro Marcello est, omnes spurias esse docuisset, fusa quadam ex tempore suspicione primus de origine orationum, quas Catilinarias vocant, etiam nonnullorum dubitationes movit. Jamque ejus alii vestigia cupidi legere cœperunt: quorum novissimam in hac re operam nunc data occasione breviter nos percensendam suscepimus.

Sed unum est, quod præmoneam. Sicuti enim recte recentiores critici, qui verba et sermonem scriptorum veterum excutiunt, veterum codicum auctoritati plurimum concedendum neque nisi cogente linguæ lege ac ratione ab his fontibus discedendum esse statuerunt: ita opinor iis, qui libri cujuslibet universi auctoritatem disputant, ne nimia succrescat abjudicandi audacia, id fore præscribendum, ne ab antiquorum auctorum fide ultro vel temere discedant. Verum id quidem non satis cautum esse in Tulliana causa mihi videtur a duobus viris doctis, AHRENSIUM dico et AURELIUM Turicensem: quorum alter primum ingenii et eruditionis periculum fecit in abjudicanda Ciceroni Catilinaria quarta [1]; alter de Ciceronis

[1] M. Tullii Ciceronis quæ fertur oratio quarta in Catilinam. Recognovit, commentariis instruxit, a Cicerone abjudicavit E. A. J. Ahrens. Cob. 1832. inde a pag. 32 ad 214 usque.

operibus diu optime meritus illius sententiam nuper ascitam haud satis firmis sustinere argumentis conatus est [2]).

Ordiar ab extremo. Nota quidem omnibus hæc sunt, quæ Ciceronis in Ep. ad Atticum II. 1. §. 3. continentur:

„Oratiunculas, inquit, et quas postulas et plures etiam mittam: quoniam quidem ea, quæ nos scribimus adolescentulorum studiis excitati, te etiam delectant. Fuit enim mihi commodum, quod in eis orationibus, quæ Philippicæ nominantur, enituerat civis ille tuus Demosthenes et quod se ab hoc refractariolo judiciali dicendi genere abjunxerat, ut σεμνότερός τις καὶ πολιτικώτερος videretur, curare, ut meæ quoque essent orationes, quæ consulares nominarentur. Quarum una est in Senatu Kal. Jan.; altera ad populum, de lege agraria; tertia de Othone; quarta pro Rabirio; quinta de proscriptorum filiis; sexta quum provinciam in concione deposui; septima, qua Catilinam emisi; octava, quam habui ad populum postridie, quam Catilina profugit; nona in concione, quo die Allobroges involgarunt; decima in Senatu Nonis Dec. Sunt præterea duæ breves, quasi ἀποσπασμάτια legis agrariæ. Hoc totum σῶμα curabo ut habeas. Et quoniam te quum scripta tum res meæ delectant, iisdem ex libris perspicies et quæ gesserim et quæ dixerim; aut ne poposcisses, ego enim tibi me non offerebam."

Quatuor igitur orationes in causa Catilinæ et conjuratorum a se peroratas ipse refert Cicero. At quartam, quæ hodie restat, Ahrensius spuriam esse perseverat, secundam Cludius, Wolfius suspicatur tertiam. Quid ergo? — Aut veræ omnes, aut hæ, quas

---

[2]) M. Tulli Ciceronis orationes selectæ. In usum scholarum edidit &c. &c. J. Casp. Orelli. Turic. 1836. Inprimis pag. 173—182.

modo nominavi, non solum spuriæ sed fictitiæ sunt, et Cicero plures una in Catilinam orationes non dixit. Ita AURELIUS; et id quidem acute. Nam „si fidem, inquit, tribuimus testimonio illi ad Atticum, aut omnes quatuor ipsi Ciceroni tribuendæ sunt, aut, qui tres ei abjudicat, eo confugere habebit necesse, ut eas quæ nunc exstant a rhetore confectas esse, veras interisse dicat." Hoc alterum fieri potuisse ea ætate, qua cum maxime florerent literæ latinæ, totus negat. Quid vero Cicero? Nodum hunc Vir doctissimus ita dissecuit, ut Ciceronem in sua ipsum causa prorsus intestabilem fecerit, et locum supra descriptum omnem inculcatum esse declaret. In quo tria sunt, quæ animum advertas, quæ ego subinde diligentius examinabo. Nam primum negat Ciceronis esse illud testimonium: deinde interpolatam affirmat Ciceronis epistolam ab ipso nescio quo falsarum orationum auctore, quo magis hic fetui inquilino fidem apud æquales suos faceret; quantum denique ad quartam, de qua sermo hic sola fiet, negat illo die habitam a Cicerone esse hujusmodi orationem. Argumenta autem primæ sententiæ fere hæc sunt. Ceterum operæ pretium est ipsum audire; sic enim Vir Cel. ingenue fatetur: „Vere autem dicere possum, me eo jam tempore, quo nondum satis perspecto toto trium Catilinariarum dicendi genere Wolfium tantum animi causa, vel ut credulis discipulis illuderet, vel ut unius alteriusve sagacitatem periclitaretur, alteram ex mediis duabus in νοθείας suspicionem adduxisse rebar [3]), sæpius hæsisse

[3]) Dixerat enim Vir Cel. alio loco, ubi Wolfianæ suspicionis mentionem fecerat: „subridens virum summum ita jocari vehementer lætatus sum." Wolfius tamen, si vitæ ejus scriptori credas, postea tertiam diserte notavit, quam spuriam haberet, de qua sæpius in hunc modum fabulatus esse dicitur, „Noch an einer hätte ich die Unächtheit zeigen mögen; vielleicht habe ich,

in verbis nonnullis epistolæ illius ab omni Ciceronis consuetudine prorsus abhorrentibus. Sunt autem hæc: refractariolum judiciale dicendi genus; a dicendi genere se abjungere; oratio, qua Catilinam emisi; Allobroges involgarunt."

Notanda igitur Vir doctissimus putat „tria ἅπαξ λεγόμενα, ἄκυρον quartum." At vero vocem refractariolum impostor certe ex suo ingenio non inculcasset, cum in Bruto c. 87. hocce exemplum haberet utique ciceronianum: Thucydides hoc forense, concertatorium judiciale non tractavit genus. Sin e communi dicendi consuetudine posuit, equidem non video, cur Cicero non posuerit, præsertim cum et omnino jocatus in illa epistola et rem ipsam detrectaturus fuerit. Propterea etiam de industria abjungere verbum poëticum inseruisse mihi videtur, quo quasi jugum significaret istud forense genus; tamen idem verbum translatum in Commentar. de B. Gall. VII. 56. („abjuncto Labieno") tuentur editores. Verbi deinde involgare AURELIUS ipse certum auctorem affert A. Gellium (N. A. III, 11. adde ex Forcellino IV, 9. XX. 5.); et rectius forsan illud dictum a Cicerone videbitur, quia Allobroges rem non statim indicarunt magistratui. Quanquam hoc loco non ita abjicienda erat lectionis varietas, quam Cod. vetustissimus præbet cum veteribus edd. Ἄκυρον denique appellat Vir Cel. illud emisi; nam ne mirum quidem quod notavit in Ed. Opp. hoc: oratio qua emisi; licet in Cod. Medic. quo i. e. ipso indicante AURELIO

---

die ich meine, schon in calore sermonis genannt, dass es nicht gehen kann, wie mit der Marcellina. Diese Demonstration aber gab ich auf, so oft ich daran ging. Es schien mir zu schwer, die Indicia so deutlich wie bei den fünf andern darzulegen, weil sie eben nicht so deutlich da sind." F. A. Wolfs Leben von Körte; T. II. p. 126.

quom legatur; ut mirum sane videri possit, quod Vir dd. non isto suspicionis tempore hanc lectionem probaverit. Sed illud emisi pro egredi ex urbe jussi (in Pis. 2, 5.) vel pro emisi ex urbe (p. Sulla §. 17. Catil. II, 1.) aliquando in sermone familiari eoque satis neglecto occurrit, non tamen in publica oratione. Ceterum si vel acrius nos vexaverit Vir liberalissimus, ego ad Livium provocabo, qui sexcenties et hostes et milites emisit nulla condicta conditione.

Jam vero tria sunt in epistola enunciata, quæ AURELIO dubitationem movent. Etenim nescio an industrius quam negligentius Vir dd. „moveant" scripserit; at primum, scholastici, inquit, nescio quid redolent illa: „ea, quæ nos scribimus adolescentulorum studiis excitati;" in quibus maxime eam modestiam agnoveris, quam plerumque Cicero in exordiis librorum provectiori ætate editorum ostendit. Sed hoc est nodos quærere in scirpo. Verum his, quæ sequuntur, vereor ne quis ludere me censeat, quum bonus AURELIUS suum Ciceronem tanquam pædagogus ita garrientem facit, ut „longe et simplicior et verior" hæc futura sit sententia: „quemadmodum enituit Demosthenes in Philippicis — in quibus quidem illud judiciale dicendi genus litigiosum ac sæpe molestum relinquens majores spiritus sumpsit — sic ego quoque curavi, ut meæ essent orationes ceteris σεμνότεραι καὶ πολιτικώτεραι, quæ consulares nominarentur." In quibus nescio an certe non magis Ciceroniana quam verba sunt epistolæ deprehendam; profecto autem illa qualiscunque in Attici gratiam facta attici oratoris assimulatio hac translatione obliteratur. At non hæc solum, verum etiam in fine Cicero debuit ita loqui: „Tu, qui optime res meas gestas nosti adeoque (??) earum commentarium scripsisti, ex hisce orationibus etiam verba,

quibus in singulis actionibus usus sim, cognosces." Molesta sane verbositas pro simplici illo quod vituperat: „perspicies et quæ gesserim et quæ dixerim." Hæc enim utraque Attico satius perspicienda esse poterant, qui et absens res a Consule gestas in commentario suo perscripsisset, neque satis, ut Ciceroni placet, ornate. Et vere dico, diu me quidem cunctatum fuisse, antequam mihi persuaderem, Virum tantum serio has nugas agere posse. Sed quum sales urbanitatis qualescunque Ciceroni detractos, quo hunc ipsum longiorem redderet, rhetori nescio cui reliquit, idem quam constanter fecerit, ut rusticitatis etiam nomine Ciceronem absolveret, Pseudociceronem afficeret, ipse viderit. Ferendum enim non esse existimat hoc: aut ne poposcisses, ego enim tibi me non obferebam. Quod quidem nisi forte illud etiam §. 1. „Tua illa horridula mihi atque incompta visa sunt," offendere amicum non poterat. Atqui Cicero habuit, quod nimiam suam in mittendo sedulitatem Attici postulationibus excusaret. Eam enim in hac ep. præ ceteris præ se fert §§. 1. 2. 3. 11. in quo extremo loco hæc, quæ AURELIUM fugerunt, addita verba „cum oratiunculis" delenda essent ex istius sententia.

Sunt autem alia duo in his enunciatis, quæ Cicerone censet indigna; neque ea levissimi, ut videtur, momenti. Nam sic pergit: „neque profecto affectatione carent Græca in tam brevi loco accumulata." — Equidem sæpe miratus sum singularem in hoc Viro dd. Ciceronis æmulationem, qua vel invitus soleo poëtæ nostri verba [4]) admoneri: nam ipse AURELIUS istuc Ciceronis in epistolis græca

---

[4]) Schill. Wall. Lag. Auftr. III. VV. 30. 31.

immiscendi studium ita in deliciis habere videtur, ut ne reprehendere quidem hoc forte nimium singulare possit, nisi immixto græco proverbio [5]). Hæsitat etiam V. C. in Philippicis: „Tota enim, inquit, ista comparatio tempore illo, quo scripta finguntur verba mihi suspecta, vix Ciceroni, facillime vero ei in mentem venire poterant, qui et Demosthenis et Ciceronis Philippicas nosset in eoque elaborandum putaret, ut una cum Ciceronis Philippicis alterum etiam Consularium σῶμα exstaret, utriusque oratoris Philippicis æquiparandum, quod quidem ipse ex veris et falsis callide composuerat." Fateor me vehementer commotum fuisse, cum in hanc forte argumentationem me incurrisse viderem, qua ego uti inverso ordine perlectis primis literis mente concepissem. Nam hic, ut vere dicam, AURELI modus est ratiocinandi: Ex eo, quod etiam Ciceronis erant orationes philippicæ, quæ ad Demosthenis philippicarum similitudinem proxime accederent, consecutum est, ut hujusmodi corpus orationum ex veris et falsis mixtum Ciceronis nomine supponeretur. Qui vero hercle homini scholastico, qui Demosthenis orationibus Philippicas Ciceronis vel nomine jam æquiparatas nosset, qui quæso in mentem venire poterat, ut alterum corpus orationum plane diversum, opus quasi æmulum æmuli, consarcinandum putaret? Contra omnibus opinor plane perspicuum est, ea ætate, qua verba ista epistolæ AURELIO tentata scribebantur, Ciceronis Philippicas exstitisse nullas. Scripta igitur verba esse non possunt nisi vivente Cicerone. Quodsi ita est, ab ipso Cicerone scripta, satis apparet.

---

[5]) Τῇ χειρὶ ἔδει (sic) σπείρειν, ἀλλὰ μὴ ὅλῳ τῷ θυλάκῳ.

Itaque hæc omnia quæ enarravi argumenta, quibus V. C. illud Ciceronis ad Atticum testimonium evertere conatus est, facile adversus ipsum verti possunt, ac nihil est, quod isti testimonio fidem detrahas. Sed esto: quærimus alterum quid sit, quod interpolatam certo quodam consilio affirmet esse epistolam. Verum in hac ejus sententia tam multa sunt vel discrepantia vel adeo sibi repugnantia, ut alterum fere altero tollatur. Nam ab eodem falsario, qui tres Catilinarias composuerit, locum illum ep. ad Att. inculcatum esse conjectat hoc consilio, ut æqualibus suis eas a Cicerone ipso et habitas et editas astute persuaderet. At in iis, quæ supra attuli, consilium falsarii plane diversum indicavit, et id quidem quod diserte etiam epistola ostentat: ut ego non intelligam, qua de causa rhetor vel quicunque corpus istuc Consularium conficere ausus esse perhibetur, quum affatim veras haberet ejus modi orationes, falsas in istud præclarum, ut videri oportebat, opus intruserit. Nam neque numerus X orationum, quem quidem non excessurus fuisset ἀποσπασμάτια inferciens; neque, cum tribus orationibus dissuasio legis agrariæ peracta esset, agrariarum æqualitas eum inducere poterat, ut præter unam veram tres maxime Catilinarias confingeret; neque tandem, quales ei imputant, centonibus seu Tiro seu quilibet alius patroni gloriæ consultum fore credebat. Itaque aut omnes in illo corpore veræ orationes, aut præter istas tres etiam aliæ falsæ atque fictitiæ inerant: quod neutrum vult noster. Atqui, ut logici ajunt, qui nimium probat nihil probat. An vero, quod AURELIUS noluit observare, rhetor quum Catilinarias confecisset neque haberet quo modo eas pro veris divulgaret, in illud ingeniose inventum incidit, ut consularium conderet orationum corpus universum? Namque de eo quemlibet loci tentati

auctorem cogitasse, extra dubium est. At quomodo fieri potuit, ut nullum istius operis in antiquitate vestigium occurreret, quod sane perfici debuit inculcato in epistolam testimonio? Etenim falsarium cura nulla, nullumque periculum prohibere poterat, quominus inceptum exsequeretur. Contra quid fuerit, quod Cicero suo consilio corpus orationum consularium condendi non satis fecerit, haud difficile est judicare. Nam quæ mox secuta sunt tempora [6], si non deterrebant consulem, quominus id susciperet, tamen ab ejusmodi opera distinebant; postea vero, quam in Antonium oraverat, multo satius voti damnatus fuit. Quanquam ex his, quæ dixi, non sequitur id quod AURELIUS postremum adjecit argumentum: multas scilicet et graves jam tum causas Ciceroni fuisse, cur ab aliis in Catilinarios orationibus elaborandis atque edendis omnino abstineret. Nam in eadem epistola, in qua consulares orationes enumerat, facete quædam et petulanter in Clodium dicta magna cum sua voluptate refert. Tum igitur videlicet invidiam excitare et augere Cicero verebatur, quum paulo ante satis aspere, ut AURELI verbis utar, invectus in necatos et conjurationis reliquias esset, atque etiam in Senatu hominem inimicissimum publice ludibrio haberet.

Jam vero his omnibus doctorum disputationibus magnus error subest. Nam Catilinariarum quas vocant apud antiquos profecto nulla erat notitia. Neque enim Cicero l. cit. præter unam, qua Catilinam emiserit, vel si mavis alteram quoque, alias in Catilinam inscripsit orationes, quod certe falsarum auctor non omisisset;

---

6) Datas enim ad Att. literas ad annum referunt 694, qui ante exilium Ciceronis tertius est.

neque Asconius, qui primam laudat ad Pisonianæ c. 2, 3. plures ejusdem nominis noverat; nec Quinctilianus, qui ex omnibus quatuor orationibus sæpe verba refert, plures una in Catilinam quæ prima est (Inst. XII, 10, 60.) eo nomine inscriptas indicat. In qua re AHRENSIUS vehementer errat pag. 96. sqq. Atqui codices vetustissimi, illis auctoribus longe inferiores, post interpretem gronovianum [7]) primi corpus Catilinariarum quoddam nobis obferunt, quod „Ciceronis IV invectivarum libri in Catilinam" inscribitur [8]). Itaque hæc est serioris ævi collectio, nata ex eo quo Grammatici more solebant orationes istas citare [9]), atque hoc nomine insignita, quod antiqui illi rhetores ne fando quidem audiverant. Veræ autem Ciceronis orationes, sive nunc exstant sive perierunt, quum ne essent quidem omnes in Catilinam habitæ, sua quæque fata secutæ absque communi titulo priora sæcula pervasisse videntur. Quo magis credibile est, illa ætate ab his orationibus conglutinandis omne consilium longe abfuisse. Quodsi consilium non exstitit, causa quoque, quæ moveret quempiam ad interpolandam epistolam, nulla fuit.

Quamquam ut justa videri possit AURELI conjectura, necesse est, quam proxime absit a Ciceronis ætate cum epistolæ adulteratio, tum fabricatio orationum. Alteram enim ab altera discerni

---

7) Cicer. Scholiast. ed. Orell. et Bait. II, p. 410. Argum. IVtæ: „Hic liber."

8) Cod. Tegerns. et Salisburgensis, uterque sæc. X. vel XI. „Iste, ait Steinmetz præf. p. V., in Tullianis omnium qui adhuc excussi sunt facile optimus."

9) Diomed. I, 318. Priscian. XVI, 1023. Vox autem Invectivæ ante Ammianum Marcell. nusquam occurrit.

non licet, si quidem auctoris fuerunt ejusdem. At quanto propius accedebant orationes subditae, tanto minus probari aequalibus poterant, quippe qui res gestas sive ex Ciceronis et Attici commentariis sive fama atque hominum sermonibus satis accurate cognoverant, et quid verum, quid falsum esset, scite dijudicabant. Sin autem aberant quam longissime, verisimile prorsus non est, epistolas Ciceronis omnium per manus divulgatas vel summa arte adulterari potuisse. Hoc quidem ipse vidit AURELIUS (p. 181.), neque habuit quo confugeret. Sed quum ita haec inter se connexa et implicata esse intellexisset, ut et orationes addubitatae et particula illa epistolae una stent, una cadant, maluit in AHRENSI contra IV. orationem et suis adversus Epistolam argumentis acquiescere. Equidem vero, licet ad illud dilemma AURELIANUM provocare possim, tantum absum, ut his Marklandis et Tunstallis meam sententiam comprobasse mihi videar, ut jam mihi causam a capite repetendam esse ducam.

Restat enim, ut tertiam AURELI sententiam refutem, in qua consentit cum AHRENSIO; sed mirum, ita consentiunt, ut sublato alter, alter integro Ciceronis testimonio, postquam is rogare in senatu sententias incepisset, nullam illo die habitam ab eo esse orationem defendant. Quod ita fere AHR. (p. 58 — 71.) evicisse sibi videtur. Quum enim Cicero ad Att. II, 1. unam tantum a se habitam Non. Dec. referat orationem, aliis locis (ad Att. XII, 21. in Pis. 7, 4.) nonnisi relationis mentionem faciat, jam luce clarius esse existumat, hanc relationem unam eandemque dici atque illam orationem. Tum vero (sic ejus procedit argumentatio, pp. 71 — 77) quoniam relatio non sit oratio, neque Consulis fuerit alteram relationem inferre sententiis vel interpellare consultationem suam

dicendo sententiam, orationem istam Non. Dec. haberi nullo pacto potuisse fortiter concludit. At haec quae viginti paginis disputavit, quibus totam orationis quartae auctoritatem labefactari, prosterni, everti putat, quam contorta quam quaesita sint, et per se liquet et nova AURELI conjectura satis arguitur.

Verum enim vero si fides habenda est Ciceronis testimonio, propria fuit oratio, quam habuit in Senatu Non. Dec. Retulisse autem Consulem ad Senatum saepius fuse et ornate quam nude ac breviter, hoc satis constat atque AHR. ipse ejus rei testes facit Ciceronem, Livium, Dionysium. Quid igitur interfuit inter hanc ejus diei relationem atque ceteras, ut eam potissimum tanquam orationem laudaret, qua nomine quivis Romanus minime ea intelligeret, quae referri solebant convocato senatu? Immo vero rectius orationem, qua vel causam Cicero constituerit, vel judicaverit, vel senatorum animos et consilia confirmaverit, ex rerum tum gestarum ratione et Consulis conditione relationem appellatam atque hoc nomine maxime tam magnifice laudatam fuisse dixeris. Orationem autem haberi, antequam unus vel alter sententiam diceret, cum omnes judicium summo opere exspectarent, quid poterat prodesse, quum Ciceronis plurimum interesset, ceteros primum audiri? Sed ut AURELIO satisfaciamus, qui habitam illo die omnino nullam a Cicerone orationem obtinet, non probat, ostendamus necesse est, potuisse Consulem istam orationem habere quum ex potestate consulari tum ex rerum natura et scriptorum narrationibus. Primum, licuisse Consuli, ut orando interpellaret sententias atque ex integro rogaret, certe nemo est qui dubitet, qui Pseudo-Asconii ad Verr. lib. I. §. 90. (Bait. p. 184.) haec verba cognoverit: „metu dicit legatos posse terreri, praesertim cum — in manu sit consulum,

quando et quemadmodum referant ad Senatum," quique penes Consulem esse meminerit, alios consulere alios praeterire, dictam sententiam aut laudare aut reprobare: quae omnia AHRENS. non ignorat, sed mirum in modum contorquet. Hoc instat: denuo consulendos fuisse, si Consul sententias interpellasset; sed ne quaerere quidem illi in mentem venit, utrum sententiae iterum et de novo post Ciceronis vel Caesaris orationem rogatae fuerint, necne. Quod tamen non ita perspicuum esse debet.

At Salustium appellant, cui in hac omni causa maximam tribuunt auctoritatem. Verum ex silentio nulla valet argumentatio: atque ii, qui hunc testem adducunt, obliti esse videntur, Salustium id praecipue in animo habuisse (c. 53. 54.), ut Caesaris et Catonis naturam et mores hac causa celebri oblata aperiret atque compararet. Quapropter is utrumque fusius sententiam edisserentem fecit, non quo propriam ac veram utriusque orationem referret, sed ingenium et dicendi rationem illustraret. Profecto enim Catonis orationem Salustius non ut habita fuerat refert, quum nulla in parte id quod Cic. ad Att. XII, 21. illum perorasse affirmat, commemoret. Quid ergo Ciceronis oratoris fieri mentionem interfuit? Nam de malignitate, quam vulgo ferunt, nihil dico: praesertim cum Ciceroni suum Salustius c. 55. juste ac merito dispensaverit. Quamquam ego e Salusti verbis c. 52. „ceteri verbo alius alii varie assentiebantur" et Catonis ibidem „alius alium exspectantes cunctamini" satis argumenti arbitror posse depromi, unde Ciceronem incertos ut videri poterant ac dubios patrum animos excitandos atque corroborandos ratum fuisse conjicias. Nam Catonis, qui tum tribunus plebis designatus (Vellej. II, 34.) inter minimos natu senatores sederet, sententiam vel adeo futuram orationem Consuli, qui ubi

cognovit, convocato senatu retulit, „procul dubio cognitam antea fuisse", hoc dicere ita summum est in conjecturando, ut nihil sit, quod tali modo non probes. Quare concedas necesse est, Salustio auctore orationem consulis non modo non excludi, verum si verba gravissumi scriptoris urgeantur, etiam posse exspectari. Sed haec pessima est AHRENSI sumptio, quod et dissentire Salustium a Cicerone et dissentientem diligentius veriusque narrare inde a principio commentationis suae statuit, atque ita causa fere praejudicata eam rerum gestarum explicationem pro fundamento quaestionis posuit, qua Ciceronianae orationis illo die habitae testimonia non possent non praeveniri atque praeverti. Hac igitur arte et Ciceronem ablegat et Plutarchum; deinceps obiter et Dionem et Appianum; qui tamen omnes habitam a Consule orationem satis aperte produnt.

Alterum enim Ciceronis testimonium hoc est ad Att. XII, 21. 1: „Legi Bruti epistolam eamque tibi remisi, sane non prudenter rescriptam ad ea, quæ requisieras. Sed ipse viderit: quamquam illud turpiter ignorat. Catonem primum sententiam putat de animadversione dixisse quam omnes ante dixerant præter Cæsarem; et quum ipsius Cæsaris tam severa fuerit, qui tum prætorio loco dixerit, consularium putat leniores fuisse, Catuli, Servilii, Lucullorum, Curionis, Torquati, Lepidi, Gellii, Volcatii, Figuli, Cottæ, L. Cæsaris, C. Pisonis, etiam M. Glabrionis, Silani, Murœnæ, designatorum consulum. Cur ergo in sententiam Catonis? Quia verbis luculentioribus et pluribus rem eandem comprehenderat. Me autem laudat, quod retulerim, non quod patefecerim, quod cohortatus sim, quod denique antequam consulerem ipse judicaverim. Quæ

omnia quia Cato laudibus extulerat in cœlum perscribendaque censuerat, idcirco in ejus sententiam est facta discessio." Quæ verba si integro judicio perscrutatus eris, hoc fere perspicuum habebis: Atticum de nonnullis in Bruti libro erroribus quæsivisse: Brutum male emendasse: denique Ciceronem id potissumum vituperare, quod in ordine orationum et suæ et Catonis constituendo Brutus turpiter lapsus sit; etiam ægre ferre, quod relationem Consulis laudarit, nec verbo quidem indicaverit, consulem patefecisse, cohortatum esse, judicasse, antequam Catonem consuleret [10]. Quibus profecto verbis et relationem discernit ab cohortatione, et sententiam se dixisse aperit. Etenim id unum Cicero in epistola magna cum ambitione defendit, non uni Catoni severam conjuratorum animadversionem esse tribuendam sed (ut saltem sententiarum ordo est epistolæ citatæ) post Consulares et Consules designatos se potissimum idem suasisse, idem judicasse, quod tandem verbis luculentioribus et pluribus Cato. Sibimet igitur ipsi orator haud mediocrem laudis quæ Catoni debeatur partem vindicat: quod quidem non liceret, nisi sententia prolata ipse suum quoque momentum adjecisset. Neque sola relatio vel maxime diligens et reip. salutaris (in Pis. 7, 14.) tanti poterat æstimari, ut præter tam multas et tam graves gravissimorum virorum sententias ex ea maxime discessio facta esse diceretur.

Plutarchus deinde (Vit. Cic. 21.) res gestas ita narrat: *Οὔσης δὲ τῆς γνώμης (καίσαρος) ἐπιεικοῦς καὶ τοῦ λέγοντος εἰπεῖν δυνατωτάτου' ῥοπὴν ὁ Κικέρων προσέθηκεν οὐ μικράν. Αὐτός τε γὰρ ἀναςὰς ἐνεχείρησεν*

---

[10]) Ambiguitas est in tempore; ut nos loquimur vernacula, aliquis dixerit „antequam consuluissem", quod cum Perf. Ind. junctum latinum non est.

εἰς ἑκάτερον, τὰ μὲν τῇ προτέρᾳ τὰ δὲ τῇ γνώμῃ Καίσαρος συνειπών· οἵ τε φίλοι πάντες — ᾑροῦντο τὴν δευτέραν μᾶλλον γνώμην, ὥστε καὶ τὸν Σιλανὸν αὖθις μεταβαλλόμενον παραιτεῖσθαι καὶ λέγειν, ὡς οὐδ' αὐτὸς εἴποι θανατικὴν γνώμην· ἐσχάτην γὰρ ἀνδρὶ βουλευτῇ Ρωμαίων εἶναι δίκην τὸ δεσμωτήριον. Εἰρημένης δὲ τῆς γνώμης, πρῶτος ἀντέκρουσεν αὐτῇ Κάτλος Λουτάτιος· εἶτα δεξάμενος Κάτων — ἐνέπλησε θυμοῦ καὶ φρονήματος τὴν σύγκλητον, ὥστε θάνατον καταψηφίσασθαι τῶν ἀνδρῶν. In quibus forte Plutarchus gravior testis eo habendus erit, quo magis de ratione ac fine consularis orationis ab ipso Cicerone alienam et suam profert sententiam, tamen in re consentit. Nam ut errore ductus sit, ut est, si Ciceroni de se ipso confitenti magis credas; tamen hic error ex pravo de rebus memoriæ traditis judicio natus scriptoris in re narranda fidem haud imminuit. Ceterum idem utrum in eo quoque erraverit, quod dicit Q. Lutatium Catulum, quem Cicero l. cit. principem Consularem (erat enim tum princeps Senatus) refert, primum Cæsaris sententiae obstrepuisse, an res diligentius per partes descripserit, ego non decernam. Suspicari licet, si quae sequuntur attenderis. Nam de Caesare aliqua prodit admodum verisimilia, quae quod meminerim nusquam alibi leguntur.

Accedunt Dio et Appianus, quorum alter suasisse quidem Consulem, ut capite in sontes animadverteretur, affirmat (XXXVII, 35. *συνταράξας τε καὶ ἐκφοβήσας ἔπεισε θάνατον τῶν συνειλημμένων καταγνῶναι*): alter, qui fere cum Plutarcho solet facere, in hoc ita discedit, ut neque ordinem orationum Ciceronis et Catonis observet, et consilium Consulis, quale hic ipse l. c. professus est, haud ignoret. Is enim refert Bell. Civ. II, 6. *Κάτων δὲ καὶ ὁ Κικέρων δεδιὼς — ἔπεισαν ὡς αὐτοφώρων ἄνευ κρίσεως καταγνῶναι.* Quae verborum compendio magis conjuncta, quam ordine digesta esse, nemo est, qui

non intelligat. Sed ut discedit auctor a Plutarchi de ea re judicio, ita rem factam esse confirmat. Verum ne unius Plutarchi nos fidei devovisse videamur, tandem ut causa ab omnibus perspici atque dijudicari queat, ea quae gesta sunt, non quae probabilissima nobis videantur, ut AHRENSIO placuit (p. 35.), sed quae narrata a diversis scriptoribus sibi non repugnent, institui colligere atque indicatis auctoribus disponere.

Conjuratis Lentulo Cethego Statilio Gabinio Cœpario [10]) ex senatus decreto [11]) in liberam custodiam traditis [12]), Consuli quid ageret dubitanti et fluctuanti [13]) quum faustum a mulieribus omen nuntiatur [14]), tum indicium defertur, a Lentuli et Cethegi libertis [15]) et paucis ex clientibus [16]) sollicitari opifices [17]) et servitia [18]), ut ad reos liberandos irrumpant [19]). Ubi ea parari cognovit [20]), Non. Dec. Cicero præsidiis dispositis [21]) clivum capitolinum et forum equitibus munivit [22]), prætores populum ad sacramentum adigere jussit [23]), senatui in ædem Concordiae [24]), quae ad clivum Capitolinum erat, convocato retulit [25]) eumque metu et terrore implevit [26]). Deinde rogati sententias, Silanus [27]), Muræna, Catulus et ceteri [28]), ante Caesarem omnes [29]), de his qui deprehensi essent supplicium su-

---

10) Omnes enumerat Sal. Cat. 47. Aliquot Plut. Cat. 22. Vell. II, 34. 11) id. Plut. Cic. 19. 12) apud Prætores, Plut. ib. App. B. Civ. II, 6. apud alios senatores, Sal. De domibus nihil Dio XXXVII, 35. 13) Plut. 14) Plut. 20. Dio. 15) Sal. 50. App. Dio. 16) Sal. 17) Sal. App. 18) ib. Dio. 19) Ib. 20) Cic. ad Att. I, 19. X, 1. ad Div. I, 9. 28. 21) Sal. App. 22) Cic. ad Att. II, 1. 7. Phil. II, 7. 13. 23) Dio — „Ex curia discurrit — statim redit" App. fals. 24) Sal. 49. coll. Suet. Cæs. 14. Plut. 19. Philipp. II, 8. 46. 25) Sal. Dio App. 26) Dio. 27) Sal. Cic. Plut. 20. App. 28) Philipp. II, 5. ad Att. XII, 21. 29) Dio Plut. Cæs. 7.

mendum decrevere [30]). Sed Caesar, praetor creatus [31]), Ciceroni dudum suspectus [32]) rogatus sententiam, ampliori usus oratione [33]) censuit: publicandas eorum pecunias, ipsos in vinculis habendos per municipia [34]), neu quis de venia eis danda postea ad senatum referret, neve cum populo ageret [35]). Ad haec quum ceteri verbo alius alii adsentirentur [36]), primus Tib. Nero [37]), Caesare honoribus inferior [38]), ne dixit quidem de pœna sententiam, sed causam prolatandam [39]) censuit, dum Catilina debellaretur. Tunc Cicero [40]), metuens noctem instantem [41]), ne conscii conjurationis, sibi non minus timentes quam reis, turbas moverent, quo decretum acceleraret [42]), exstitit atque praetermissa prolatione [43]), utrumque illum laudans, alteri magis assentiens [44]), ceteros cohortatus est, judicavit [45]); non multis persuasit [46]). Nam iterum, ut videtur [47]), rogavit. Silanus mutata sententia [48]) mitiorem fieri [49]), Neronis in sententiam iturum se confiteri [50]): Catulus unus Caesari obstrepere [51]), ceteri [52]) et Q. Cicero [53]) de Consule et suis metuentes [54]), mitiorem Caesaris sententiam amplecti: plerique alius alium exspectan-

---

30) Sal. cet. 31) Suet. Plut. Cic. 21. „τὰς πρώτας ἔχων τῆς αὐξήσεως ἀρχάς." 32) Plut. ib. App. vix obnitente Sal. 33) Sal. Cic. Suet. Plut. 34) ib. Dio Vell. App. Hic vero, qui Neronis et Cæsaris sententias confundit, prave addit, ut debellato Catilina in judicium adducerentur. 35) Sal. Dio. 36) Sal. c. 52. Plut. App. 37) Sal. App. errat, Neronem ante Cæsarem ponens, obnitentibus Dione et Plut. Cæs. 7. neque Sal. consentiente c. 50. 38) biennio post prætor factus. vid. AHR. 39) Sal. App. 40) Plut. App. 41) App. 42) ib. 43) Non enim ut nostros Consulem P. R. obstringebat sententia (quam vocant Ordnungsmotion). 44) Plut. 45) Cic. ad Att. XII, 21. [in Pis. 7, 4. dubium est]. 46) Plut. coll. Sal. 47) ad Att. XII, 21. nisi forte turbam in senatu et tumultum factum statuis, ut singuli singulis obstreperent. 48) Plut. Cic. 21. Cat. 22. 49) Suet. Cæs. 50) Sal. 51) Plut. 52) Sall. Vell. Dio. Plut. App. 53) Suet. 54) Plut.

tes cunctari [55]. Sed quum ad juniores [56] ac plebis tribunos, inter quos Cato [57], perventum esset, is rogatus a Consule de confessis sic ut de manifestis rerum capitalium more majorum supplicium sumendum censuit [58]. Atque tam gravi nec inopinata [59] oratione, qua consulis consilia et diligentiam in cœlum laudibus extulit [60], in conjuratos et homines conjuratorum societate suspectos invectus est [61], ut Consulares et magna pars Senatus sententiam laudarent atque alii alios increpantes timidos vocarent, denique Senati decretum fieret, ut ipse censuerat [62]. Cum etiam bona publicanda adjicerent, Caesar restitit, nolens, ex sua sententia id quod durissimum esset, decerni. Ceteris autem nil audientibus [63], quum et equites illi minitarentur [64], Cicero sponte de publicatione sententiam praetermisit [65]. Consul, ut decreto staret, optimum factu ratus, noctem quae instabat antecapere, ne quid eo spatio novaretur, Triumviros, quae supplicium postulabat, parare jubet [66].

Quae acta eo die in Senatu sunt, Cicero diligenter perscribenda curaverat: unde Catonis oratio exstabat Plutarchi aetate [67]. Namque scribas quas ipse velociori calamo et brevissimis quibusdam siglis notantes noverat, Consul passim per templum locaverat [68]. Ipse vero tunc a se habitam orationem, etsi id facere in animo fuerit [69], tamen quantum hodie licet conjectura consequi, neque elaboravit, neque elimavit.

Scribebam his feriis vernalibus a. MDCCCXXXVI.

---

55) Sal. c. 52. 56) Liv. IX, 8. Cic. Phil. V, 13. 57) Plut. Cat. et Cic. 58) Sal. cet. 59) Cic. XII, 21. Vell. II, 34. 60) ib. cet. 61) Plut. Vell. 62) Sal. cet. 63) Plut. 64) Suet. 65) Plut. 66) Sal. Plut. 67) Plut. 68) ib. 69) ad Att. II, 1. 3.

E r r a t a.

Pag. 20 lin. 12 p. qua lege quo.
- 27 - 18 p. quas - quos.